

idee dat het ware genot van de maker en de lezer uit een volumineus boek bestaat dat je vast kunt houden en in de kast kunt zetten?

Ton Kappelhof

J. R. Kuiper, *Een revolutie ontrafeld. Politiek in Friesland, 1795-1798* (Dissertatie Groningen 2002; Franeker: Van Wijnen, 2002, 652 blz., €32,50, ISBN 90 5194 244 3).

Vorig jaar promoveerde Jacques Kuiper op het proefschrift *Een revolutie ontrafeld. Politiek in Friesland, 1795-1798*. Dat het boek een vrucht is van jarenlang onderzoek, wordt na een paar bladzijden lezen wel duidelijk. De auteur heeft een gedetailleerde kennis van de meest afgelegen dorpen op het Friese platteland. Hij weet ook veel over de personen en maakt daarbij duidelijk dat de revolutie gemaakt is door mensen. Dominees, schoolmeesters en dorpsstimmerlieden worden herkenbare revolutionairen. In dit opzicht doet zijn verhaal denken aan Schama's beeldende beschrijvingen van de Bataafse en de Franse revoluties, waarbij in dit geval een veiliger gevoel bestaat over het kloppen van feiten. Het omvangrijke notenapparaat getuigt van zorgvuldig onderzoek. Bij de beschrijving van de gebeurtenissen worden de structuren niet vergeten. Zo legt Kuiper regelmatig een verband tussen politieke voorkeuren en de kerkelijke verdeling tussen gereformeerden, doopsgezinden en katholieken.

Het presenteren van een indrukwekkende hoeveelheid feitenmateriaal bergt het gevaar in zich dat het een chaotisch, onleesbaar boek wordt. Dat heeft de auteur heel knap weten te vermijden. Het is een mooi geschreven boek. De heldere compositie met fraaie hoofdstuk- en paragraaftitels als 'Wy zyn het volk', 'De gesmoorde volksstem' of 'De val van dominee Arendsneus' draagt in hoge mate bij aan de leesbaarheid. De vele details dragen bij aan het verhaal, dat hier en daar spannend als een thriller is, bijvoorbeeld bij de beschrijving van de staatsgrepen in 1796. De goed gekozen en vooral goed gedoseerde citaten geven kleur aan het verhaal. De typering het 'Friese Sanhedrin' voor de prominente rol van predikanten in de revolutie is zo'n juweeltje.

De lezer wordt op boeiende wijze meegenomen vanaf het doordringen van de eerste berichten over een revolutie in het dichtgevroren en ondergesneeuwde Friesland eind januari 1795, via de eerste revolutionaire activiteiten in de elf Friese steden en de vele dorpen, de staatsgrepen in 1796 en het Kollumer oproer in 1797 naar de zuiveringen van 1798, waarmee het boek eindigt. Het heeft geen enkele zin om ook maar een poging te doen het omvangrijke boek in dit bestek samen te vatten. Hier is slechts het advies: lezen.

Naast deze sterke kanten heeft het boek ook mindere punten. Dat Kuiper in zijn verhaal weinig vergelijkingen maakt met ontwikkelingen elders, is jammer. Natuurlijk gaat hier om een 'case-study' over Friesland en zouden te veel uitweidingen naar andere delen van de Bataafse Republiek of het buitenland het verhaal te zeer onderbreken, maar soms zou een vergelijking zinnig zijn om bepaalde ontwikkelingen beter te kunnen duiden. Zo is de verhouding tussen het radicale stadsbestuur van Leeuwarden in 1795-1796 en de gematigde representanten (het voorlopige provinciebestuur) precies omgekeerd aan de situatie in Utrecht, waar de gematigde raad der gemeente in de hoofdstad het voortdurend aan de stok had met de radicale representanten van Utrecht. Een vergelijking zou een ondersteuning vormen voor Kuipers stelling dat de tegenstelling tussen radicale en gematigde revolutionairen de wezenlijke scheidslijn vormt en dat de argumenten over lokale en gewestelijke autonomie soms willekeurig of zelfs opportunistisch gebruikt zijn door beide kampen.

In dit opzicht was het ook wenselijk dat het tijdspectief langer was geweest. De periode 1795-1798 vormt weliswaar het meest spannende deel van de Bataafse revolutie en na het

voorjaar van 1798 is de dynamiek er uit, maar de revolutie loopt door tot september 1801 en ook daarna blijven de tegenstellingen tussen radicalen en gematigden een rol spelen, met de op het toneel teruggekeerde orangisten als derde partij. Li deze jaren spelen ook interessante discussies over het compenseren van de door Kuiper uitvoerig beschreven zuiveringen uit de eerste helft van 1798. Gegeven de toch al indrukwekkende hoeveelheid onderzoek is de beperking wel begrijpelijk, maar de lezer blijft toch met de vraag zitten hoe het verder ging. 1801, 1806 of 1813 waren logischer einddata geweest. Misschien zit er nog een vervolg in, dat wat mij betreft tot 1813 zou mogen doorlopen. Behalve met het vervolg zit ik ook een beetje met het voorafgaande. Te weinig komt de patriottentijd ter sprake, die voor Friesland uitvoerig is beschreven in de door W. Bergsma e. a. geredigeerde bundel uit het herdenkingsjaar 1987 (*Foruwz lân, wyv en bern: de patriottentijd in Friesland* (Leeuwarden, 1987)). Incidenteel wordt wel eens de rol van een Friese revolutionair in het voorafgaande decennium vermeld, maar dat had veel systematischer gekund, wat de verklaring van de processen ten goede was gekomen.

Een laatste kritische opmerking betreft het ontbreken van bijlagen. Het had de waarde van het boek als naslagwerk voor de Friese revolutie en als vergelijkingsmateriaal voor de revolutionaire ontwikkelingen in nationaal en internationaal perspectief sterk vergroot, wanneer gegevens over verkiezingsuitslagen, verhoudingen in de bevolking, biografische data en dergelijke systematisch bijeen waren gezet in een aantal bijlagen. Het boek is al zo omvangrijk dat die 50 bladzijden er ook nog wel bij hadden gekund.

Deze kritische opmerkingen moeten niet de indruk wegnemen dat mijn oordeel over het boek beslist positief is. Kuipers ontrafeling van de Friese revolutie vormt een aanzienlijke vergroting van onze kennis over het verloop van de Bataafse revolutie. Studies als de zijne maken een nieuwe kijk op de Bataafs-Franse tijd mogelijk. De finalistische benadering van C. H. E. de Wit met zijn onverholven sympathie voor de radicalen, die hij ook heeft neergelegd in de laatste *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* en waarmee hij Schama sterk heeft beïnvloed, is aan revisie toe, zoals De Wit zelf een eind heeft gemaakt aan het doorwerken van Colenbranders zwarte kijk op deze periode. Met name de beoordeling van de radicalen en het wegen van de rol die de Fransen hebben gespeeld, punten waarop De Wit zo sterk van Colenbrander afweek, zijn zaken die in het boek van Kuiper uitvoerig belicht worden. Een bijzonder waardevolle bijdrage dus in een debat, dat al meer dan een eeuw duurt.

R. E. de Bruin

J. Michman, M. Aptroot, ed., *Storm in the community. Yiddish polemical pamphlets of Amsterdam Jewry 1797-1798* (Cincinnati: The Hebrew Union College Press, 2002, viii + 527 blz., \$49,95, ISBN 0 87820 220 X).

De Bataafse omwenteling heeft grote gevolgen gehad voor de politieke status van de autonome Portugese en Hoogduitse 'naties'. De Verklaring van de rechten van de mens en de burger en het besluit over de scheiding van kerk en staat leidden tot het decreet over de 'gelijkstaat' der joden dat hen op 2 september 1796 als individuen het Bataafse burgerschap en kiesrecht verleende. In deze besluitvorming, waarmee de Nationale Vergadering vooruitliep op de voorstellen van de constitutiecommissie, had het patriotse joods-christelijke genootschap 'Felix Libertate' een aandrijvende rol gespeeld.

Niet alleen christelijke gemeentebesturen hadden aanpassingsproblemen, ook de parnassiem van de joodse gemeenten konden hun autonomie naar moeilijk loslaten. Uit protest verlieten begin 1797 ruim twintig leden de asjkenazische synagoge en stichtten een aparte gemeente,